

Forfatter: Palladius, Peder

Titel: Peder Palladius' Danske Skrifter

Citation: Palladius, Peder: "Peder Palladius' Danske Skrifter", i Palladius, Peder: *Peder Palladius' Danske Skrifter*, udg. af Lis Jacobsen , H.H. Thiele, 1911-1926, s. 108. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-palladius01val-shoot-idm140153320041056.pdf> (tilgået 25. april 2024)

Anvendt udgave: Peder Palladius' Danske Skrifter

NOTER.

S. 65, L. 6. Originalen har ved Trykfejl *Catchismum* for *Catechismum*.

S. 65, L. 9. Orig. har ved Trykfejl *Baptimus* for *Baptismus*.

S. 65, L. 9. Orig. mangler Punkt efter *domini*.

S. 65, L. 11. Orig, skelner ikke mellem *oe* og *æ*, men disse er i nærværende Udgave anvendt efter gængs Brug, saaledes trykkes *coeperunt* og *væ*, skønt Orig. i begge Tilfælde har samme Type.

S. 65, L. 17. Orig. mangler Punkt efter *Christi*.

S. 65, L. 18. *nisi* er utydeligt i Orig.

S. 66, L. 8. Orig. har *significaito* for *significatio*.

S. 67, L. 31. Orig. har *consientiarwn* for *conscientiarum*.

S. 68, L. 7. Orig. *æternum*: for *æternum*.

S. 68, L. 9. *Feria secunda post Jubilate* (1538) var d. 13. Maj.

S. 69, L. 9 (og alm.): *Christelige lerdøm*; d. e. "den kristelige Lære" = ty. *lere*. Denne Betydning af *lerdøm* var almindelig i 16. og 17. Aarh. Endnu findes denne ældre Betydning i Udtrykket "udbrede ny Lærdømme".

S. 69, L. 13. *paa landz byerne*; denne Brug af Præp. "paa" er almindelig hos Palladius.

S. 69, L. 13. *gantske* gengiver her og oftere ty: *leyder* (*leider*)¹.

S. 69, L. 17. *lige som fæ oc wskeltige creature*, - Udtrykket svarer nærmest, men ikke fuldstændigt, til Magdeborgerudgaven: *alse de wilden dërte/ vnde dat vnuornufftige vee*; Wittenbergudg. har: *wie das liebe vihe vnd vnuernünfftige sewe*. Sadolin har: *the arme folck haffwe icke dyrt skilsmys fraa wschellige Bester i then sag* = lat. Oversætt.: *nihil omnino a bestijs differunt*.

S. 69, L. 22. *i tuinge folcket til en part aff Sacramentet*; Udtrykket er som nævnt foran (S. 35) oversat efter den lat. Udg. Meningen er: "I romerske Biskopper uddeler kun Nadveren under een Form (Brødet), mens Indstiftelsen fordrer to (Brødet og Vinen)." Jfr. Knoke, Luthers kl. Katechismus 1904, S. 59, Fodnote.

S. 70, L. 2. Udtrykket "*denne taffle eller form*" er gaaet over i Katekismen fra den ældste tyske Udgave, der fremkom som Vægttavler.

S. 70, L. 4. *athskillig* "forskellig", ty: *mannigerley* (*mancherley* *odder* *anderley*).

S. 70, L. 10, *vilde* "forvirrede", ty: *erre* (*irre*).

*
- 109

S. 70, L. 21. *disse stycker*, men L. 24 *disse stycke*.

S. 70, L. 36. *Di*, men S. 72, L. 33: *Thi*.

S. 70, L. 36. *mand kand ingen tuinge*, ty: *me nemande dwingen kan noch schal* (*..kan noch sol*), lat:.. *neque posse neque debere*. Pall. har, som det ses, udeladt det væsentlige "eller skal".

S. 71, L. 20. *fromhed* "Fromme", "Gavn", ty: *framen* (*frumen*), lat. *commoda*; S. 73, L. 6 gengives samme tyske Ord ved *fromme*.

S. 73, L. 26. *for dem som købsla* gengiver ty: *handelern* (*hendlern*), lat. *mercatores*; Sadolin har i Stedet for Verbalomskrivningen Substantivet *kiøbmend*.

S. 72, L. 19. *in eller iiiii*; ty: *ein mal edder veer* (*ein mal odder vier*); lat: *quater ut minimum*; Sadolin: *nogre tiidher*.

S. 72, L. 20. *besørge*, "frygte for", ty: *besorgen*, jfr. Noten nf. til S. 102 L. 11.

S. 72, L. 28. *legemit* gengiver her ty: *flesch* (*fleisch*), lat. *caro*. Jfr. Note til S. 81, L. 7.

S. 73, L. 7. *frøckt oc fare*; denne Tautologi er løbet Palladius i Pennen, skønt dette Udtryk ligesom de foranstaaende (*gaffn oc skade/ nød oc fromme*) skulde være en Modsætning. De tyske Udgaver har: *vare vnde heil (fahr vnd heil)*, den lat. Oversætt: *pericula et bona*.

S. 73, L. 24. Overskriften efter Tysk.

S. 74, L. I ff. Første og andet Bud ordret som hos Sadolin.

S. 75, L. 4 og L. 15 har Orig. *Suar* i St. f. *Suar.*, ligeledes S. 76, L. 3 og 14.

S. 75, L. 5. *Ath*, Sadolin: *saa*, ligeledes S. 76, L. 5 og oftere.

S. 75, L. 9. *det samme helligt holde* = ty: *dat sulue hillich holden (das selbige heilig halten)*, men Sadolin: *lade ther moedt om (?)*.

S. 76, L. 9. Tautologien *hielpo oc beredde* (= Sadolins Oversætt.) gengiver ty: *helpen vnd vorderen* (Hamborgerudg.), *helffen vnd foddern* (Wittenbergerudg.).

S. 76, L. 12. *bedriffue hoor* ligesom i Katekismen 1537 (foran S. 18, L. 14); men Sadolin: *driffwe haar*. Udtrykket *bedriffue hoor* findes allerede i de gamle danske Dyrerim (Brøndum-Nielsens Udgave Nr. 10, L. 15-46).

S. 76, L. 17 (og alm.): *i ord*, Sadolin: *wdi ord*, jfr. foran S. 49.

S. 76, L. 19. *ecte hwstru* (vistnok ældste litterære Exempel), ty: *Echte gade (gemahl)*; Sadolin: *mage y Echteskaff*.

S. 77, L. 15. *vidnesbyrd*, Sadolin: *wiitne*.

S. 78, L. 10. *met ith skin* efter den tyske Text, se foran S. 46.

S. 78, L. 18, 23 o..fl. *hustru*, Sadolin: *høstrw*, se foran S. 47.

110

S. 78, L. 19. *fæ*, Sadolin: *fey*, jfr. *fy.fæj*, Feilbergs Ordb. I, 391.

S. 78, L. 24. *fæ*, Sadolin: *fæmon*, jfr. Kalkars Ordbog I, 820, Feilbergs Ordbog I, 393.

S. 78, L. 30. *deel*, Sadolin: *diell*; ogsaa i andre Ord er Tvetydning almindelig hos Sadolin, f. Ex. *hiell*, "hel".

S. 79, L. 1-2. Palladius følger den tyske Text, Sadolin den latinske, jfr. foran S. 46 Fodn.

S. 79, L. 3. som *ingelunde kand lide* osv. jfr. foran S. 28.

S. 79, L. 9. *Gud han truer* osv. efter den tyske Text; Sadolin: *Heer trwer Gud* osv. efter den lat. Oversætt.

S. 79, L. 10. *frycte for*, Sadolin: *forfröchte oss for*, jfr. foran S. 49. De tyske Texter har: *vns früchten vor (vns fürchten für)*.

S. 79, L. 15. Oversætt. efter Tysk; Sadolin har en selvkomponeret Overgang til andet Hovedstykke.

S. 80, L. 2. *liiffuis*, Sadolin: *liiffs oc læffwendes* = ty: *lyues vnnd leuens* (Hamborgerudg.), *leibs vnd lebens* (Wittenbergerudg.).

S. 80, L. 8 (og alm.): *visselige*, Sadolin: *wisseligen*.

S. 80, L. 9. *igenløsselse*, Sadolin: *gienløsselse*.

S. 80, L. 10. *eniste*, Sadolin: *eenborne*, jfr. foran S. 44.

S. 80, L. 13. *piint*, som i Katekismen 1537 (foran S. 20); Henr. Smith, *En liden Dyalogus*, 1537: *Pinter*; Poul Helgesens Oversætt. af Luthers Bedebog 1526: *pynt oc plaget*; Lucidarius: *tolde pyne*, men Sadolin: *haffwer lid* = ty: *geleden (gelitten)*.

S. 80, L. 15. *begraffuit*, Sadolin: *jordet* ligesom i Pall.' Katekismus 1537 og i det hele i alle ældre Redaktioner af 2. Troesartikkel; ty: *begrauen (begraben)*. Tautologisk findes "begrave" allerede i 15. Aarh. f. Ex. i den ældste danske Bibeloversætt. 1. Mos. 35, 29. *jordet ok begroff*.

S. 80, L. 18. *sider hoss*, som i Katekismen 1537 (foran S. 20); Sadolin: *sidder til* = ty: *Syttende thor* (Hamborgerudg.), *sitzend zur* (Wittenbergerudg.).

S. 80, L. 20. *høgre haand*, Sadolin: *høgre hende*, endnu i *Hænde*.

S. 80, L. 20. *Dæden* = En liden Dyalogus: *deden*; Sadolin: *hweden* = P. Helgesens Bedebog 1526: *hueden*.

S. 80, L. 21-22. *igen kommendis*, *leffuendis*, Sadolin: *ighenkommende*, *leffuende*, jfr. foran S. 48.

S. 80, L. 27. *ith sant menniske*, Sadolin: *een sand menniske*; Kønnen var i 16. Aarh. vaklende. I Biblen 1550 skrives *it menniske* 2. Korr. 12. 3, men *mennisken* 1. Mos. 13.16. Ogsaa Palladius bruger som bestemt Form *mennisken*, f. Ex. S. 99, L. 7 og 8.

S. 80, L. 30 (og alm.): *fra*, Sadolin: *fraa*.

111

S. 81, L. 1. *helgens samfund* = En liden Dyalogus: *helgens samfund*, men Sadolin: *Helgens meenhed* = ty: *de gemene der hylligen* (Hamborgerudg.), *die gemeine der heiligen* (Wittenbergerudg.).

S. 81, L. 7. *legemens*, Sadolin: *Legoms* (ligeledes hos Poul Helgesen og Henr. Smith), men i Resens Katekismusoversættelse (1608): *kiødsens* = ty: *des Fleisches*.

S. 81, L. 20 (og alm.): *mig*, Sadolin: *meg*; *i (den rette tro)*, Sadolin: *wdi*, jfr. foran S. 47 og 49.

S. 81, L. 29-30. Oversat efter Tysk; Sadolin har her som ved andet Hovedstykke en selvkomponeret Overgang.

S. 82, L. 1-5. Hos Sadolin mangler Forklaring til Indledningsordene ligesom i de tyske Udgaver før 1531. Palladius' Oversætt. stemmer nøje med den tyske Text i Udgaverne 1531.

S.82, L. 13. *helligt vorde*, Sadolin: *blyffae helligt*.

S. 82, L. 14 og 29. Oversat efter den tyske Text; Sadolin efter den latinske, se foran S. 38.

S. 82, L. 32. *timelige*, *euindelige*; Sadolin: *tymelig*, *ewindelig*, jfr. foran S. 48.

S. 82, L. 32. *der*, Sadolin: *hested(?)*.

S. 83, L. 16. *Rige* = ty: *ryke (Reich)*, Sadolin: *willie*.

S. 83, L. 18-20. Oversat efter tysk; Sadolin er noget afvigende.

S.83, L.24. (og oftere): *deris*; Sadolin: *syn*.

S. 84, L. 6. *ager* = ty: *Acker*, Sadolin: *Jordt*.

S. 84, L. 10. *tro herskaff*, ty: *truwe öuerheren (trewe öberhernn)*; Sadolin: *troo daness Herrschaff*.

S. 84, L. 12. (*god oc sund*) *luct* (= Sadolin), ty: *wedder (wetter)*, jfr. Katekismus 1537: *Vejrlig*.

S. 84, L. 12-13. *fred*, ty: *frede (friede)* og *tuckt*, ty: *tucht, (Zucht)* mangler hos Sadolin.

S. 84, L. 13. Orig. har *tuck* for *tuckt*.

S. 84, L. 16 f. Femte Bøn er nyredigeret efter Tysk.

S. 84, L. 26-27. *naade oc barmhiertighed*, ty: *gnaden*, Sadolin: *barmhiertighed*, lat: *misericordiam*.

S. 84, L. 30-31. *straff oc plage*, ty: *straffe*, Sadolin: *plage*.

S. 85, L. 1 f. Sjette Bøn nyredigeret efter Tysk.

S. 85, L. 9. *legeme* (Sadolin: *legomme*); Resen 1608: *kiød* (ty: *fleisch*), jfr. Noten til S. 81 L. 7.

S.85, L.24. *alt*; Sadolin: *aldhand*; ty: *allerley*.

S. 85, L. 28. *een salig endelig*; Sadolin: *een salig endeligt*. Biblen 1550: *mit endeligt* (4. Mos. 23. 10). Formen hos Palladius har ingen Hjemmel.

112

S. 85, L. 31. *i hiemmel* = ty: *yn den hemmel (jnn den himel)*; Sadolin: *ewindelig* = lat: *in æternum*.

S. 86, L. 4. *tacknemmelige*; Sadolin: *behørde*, ty: *erhört (erhöret)*.

S. 86, L. 8 f. *Doben*, Sadolin: *Daaben*. Mærkeligt er det, at Palladius i Stykket om Sakramentet (S. 86-87) gennemført skriver *Doben*, men ligesaa gennemført i Døbebogen (S. 101-106) skriver *Daaben*.

S. 86, L. 14. *befalning*; Sadolin: *befalling*.

S. 86, L. 21, *hand* (om Daaben), men Sadolin: *hwn*. Kønnen har været meget vaklende. I Kalkars Ordbog (I, 411) anføres Exempler paa Brug af Intetkøn og Hankøn, men ikke paa Hunkøn. Hos Chr. Pedersen og i Biblen 1550 var Ordet ligesom hos Palladius Hankøn.

S. 87, L. 6-7. *ith naadeligt leffuendis vand* osv. nyredigeret efter Tysken.

S. 87, L. 18-25, *begeringer*, Sadolin: *begieringe*; *ny*, Sadolin: *ney*; *begraffne*, Sadolin: *jordede*; *opuect*, Sadolin: *opwackt*; *i*, Sadolin: *wdi*.

S. 88, L. 8, Orig. *hertet* for *hiertet*.

S. 88, L. 26. *gantske*, ty: *leyder*, jfr. foran S. 108.

S. 89, L. 13, som *hand vid*, ty: *de du west* (*die du weissest*).

S. 90, L. 24, som *vdgiffuis for eder* = ty: *dat vor iuw vorgathen wert* (*das fur euch vergossen wird*). Sadolin: *hwilcket wdstyrtes for eder oc for mange* = Messeembedet 1529: *thet som bliffuer vdgiffuet for eder oc for mange*. I den ældste Magdeborgerudgave 1531 findes ogsaa: *vnde vor veelen*, men ikke i de senere Udgaver.

S. 91, L. 28. *paa dine knæ siddendis* = ty: *kneende* (*kniend*) "knælende".

S. 92, L. 1-9. Bønnen følger nøje den tyske Text.

S. 92, L. 10. I Messebogen 1529 Bl. dd 1-dd 2 findes en Vise om *The X budord* (optrykt i: Brandt og Helweg, Den danske Psalmedigtning I, S. 21).

S. 92, L. 30 (og oftere): *met sammen lagde hender*, ty: *.mit geuolden henden* (*mit gefalten henden*).

S. 93, L. 2 (og oftere): *spiisning*, ty: *spise* (*speise*).

S. 93, L. 3 (og oftere): *benedidelse*, ty: *wolgefallen*.

S. 93, L. 4-7. *Udtydning*; de tyske Udgaver, som har, dette Stykke (Wittenb.udgaverne 1529-39, Magdeb.udg. 1534) har enten ingen Overskrift eller det latinske *scholia*.

S. 93, L. 7. *benedidelse*, Orig: *bendidelse*.

S.93, L. 16. *creature*, ty: *flesche* (*fleische*).

113

S. 93, L. 21. *barmhiertighed*, lat: *misericordia*, men ty: *güdicheit* (*gute*).

S. 94, L. 3. *erlig* gengiver ty. *setich* (*sittig*); jfr. *erlighed* nf.

S. 94, L. 3. *Hand/ skall gerne læne hws* gengiver ty. *herbergisch* (*gastfrey*).

S. 94, L. 8. *erlighed* havde ligesom platty. *eerlicheit* Betydningen "Ærbarhed".

S. 94, L. 9-10 gengiver ty: *nen nyelinge* (*Nicht ein newling*), lat: *non neophytum*.

S. 94, L. 10. 1. *Timoth. 3*; alle højtyske Udgaver til 1535 har ved Fejl 1. *Timoth. 4*.

S. 94, L. 10-11. Her findes i forskellige tyske Katekismer et Stykke om "*die Zuhörer*", se Knoke, Luthers kl. Katechismus 1904, S. 11 og S. 108-109.

S. 94, L. 18-19. Her findes i forskellige tyske Katekismer et Stykke "*von den Vnterthanen*", se Knoke anf. Skr. S. 110-111. Jfr. S. 58.Fodnote.

S. 94, L. 21. som *de vanmectige*, ty: *alse den swaken wercktüge* (*als dem schwachen werckzeug*).

S. 94, L. 23. Efter 1. *Pet. 3*. har alle tyske Udgaver Sætningen: *Vnde weset nicht bitter jegen se* (*Vnd seid nicht bitter gegen sie*); Palladius har Henvisningen (*Colloss.3.18*), men mangler Citatet. I Chr. Pedersens Oversættelse af det ny Test. 1531 lyder Stedet: *I mend elsker eders hustruer/ oc verer icke grwme och bitter mod dem*.

S. 94, L. 28. Alle tyske og latinske Udgaver har her Henvisning til 1. Pet 3. Oversættelsen stemmer iøvrigt med den latinske Oversættelse.

S. 96, L. 5. ty: *Ein yder lere syne lection/ So wert ydt wol jm huse stan* (Ein jeder lem sein lection, So wird es wol jm hause ston).

S. 96, L. 12. *handtering*, ty: *gescheffte (geschefft)*, Messebogen 1535: *ting*.

S. 96, L. 14. *huer stat*, Messebogen: *Stadt oc Land* = ty: *stadt vnde lande* (Stad vnd Land).

S. 96, L. 17. *forkynde oc oplywse (deris Ecteskaff)*, Messeb: *forkynde oc lade forkynde*, ty: *vorkündigent vnde beden se vp* (ver kundigens vnd bitten sie auff).

S. 96, L. 19. *Herrer oc Førster/ Borgemestere oc Raadt*; Messebogen: *Herrer oc raad* = ty: *Her en vnde Radt* (Herrn vnd rat).

S. 96, L. 21. *maand* "man"; den almindelige Skriftform er *mand*.

S. 96, L. 21, *kircke dørren*, ty: *der kirchen*.

114

S. 96, L. 23 og S. 97, L. 11 *brud oc brudgomme*, ty: *se (sie)*.

S. 96, L. 25-26. Oversætt, stemmer ikke med de tyske Udgaver.

S. 97, L. 1. Den tilsvarende tyske Text lyder i Magdeb.udg: *ane allene dat se klock darauer syn vnde ydt meistern mögen*, i Wittenb.udg: *on das sie es vberklügeln/ vnd vbermeistern mügen*; Messebogen søger her at gengive den højtyske Text: *alleene att de kunde være offuerkloge oc offuermestere*. Oversættelsen hos Palladius er jo meget fri.

S. 97, L. 3. *oc - hoffuit*; intet tilsvarende findes i de tyske Udgaver; heller ikke i Messebogen.

S. 97, L. 9. *tant oc dict*, tautologisk Oversætt af ty: *gedichte (geticht)*.

S. 97, L. 15. *hundrede maal*, ty: *hundert mael (hundert mal)*; Messebogen: *hundrede gange*.

S. 97, L. 17. Orig, har o:, mens den ellers altid har *oc* eller *och*.

S. 97, L. 22. *lader* "Latter", ty: *lachende (lachen)*.

S. 97, L. 29. *leckerij*, ty: *lecherye (leckerey)* "Gøgl". I Messebogen er sidste Del af Sætningen udeladt, men i Resens Udg. 1608 bevares Oversættelsen fra Enchiridion 1538.

S. 97, L. 32. Ordet *almindelig* findes ikke i de ty. Udgr.

S. 98, L. 12. *der i ath sige* "sige derimod" efter tysk: *darein zu sprechen*. Udtrykket findes oftere hos Palladius, f. Ex. i Visitatsbogen.

S. 98, L. 14-15. Oversættelsen er meget udvidet.

S. 99, L. 1-14. Tavsens Oversætt, af de fem Mosebøger (1535) er helt igennem stærkt nyttet, men ikke afskrevet, jfr. foran S. 42.

S. 99, L. 8. *det er nu een sinde been* = Tavsens: *det er nw een sinde been....*, Magdeb.udg: *dat were ein mal knake*, men Wittenb.udg: *das ist doch bein....*

S. 99, L. 20-S. 100, L. 2. Chr. Pedersens Oversætt. af det ny Testamente 1531 (Ef. 5.25) er helt igennem benyttet. Jfr. foran S. 42.

S. 100, L. 5-17. Tavsens Oversætt, af Mosebøgerne (1. Mos. 3) er benyttet, jfr. foran S. 42.

S. 100, L. 13. *alle dine leffue dage* = Tavsens: *alle dijne leffue dage*; Magdeb.udg: *dyn lëuedage*, men Wittenb.udg: *dein leben lang*.

S. 100, L. 22-30. Tavsens Oversættelse af Mosebøgerne (1. Mos. 1) er benyttet.

S. 100, L. 25. *øxler oc formerer eder* - Tavsens: *øxler oc formerer eder*; ty: *weset fruchtbar vnde vormeret juw*, (Seid fruchtbar vnd mehret euch).

115

S. 100, L. 28. *offuer alt det leffuende der kryber paa iorden* = Tavsens: *offuer alt det leffuende der kryber paa iorden*; ty: *auer alle dërte dan vp erden krüppet*, (*vber alles thier dass auff erden kreucht*).

S. 100, L. 31. *foer*, Præs. "faar". Palladius bevarer ellers i Almindelighed *aa*, jfr. foran S. 48.

S. 101, L. 1. Orig. *mit for met*.

S. 101, L. 10. Fortalen staar i Messebogen *efter* Ritualet.

S. 101, L. 14. Som foran S. 112 nævnet, skrives i Døbebogen gennemført: *Daaben*, men i Daabens Sakramente: *Doben*. I øvrigt er der ingen Uoverensstemmelser i Ortografien.

S. 101, L. 18. *oc - handler* findes ikke i de tyske Udgaver.

S. 101, L. 28. *kloglige*, ty: *klechliken (kleglich)*; samme Ord oversættes i Luthers Fortale foran S. 69, L. 6, ved *arme*. I Messebogen oversættes Ordet ved *ynckelige*, men hos Resen 1608 bevares Ordet *klageligen*.

S. 102, L. 6 efter Parentesen er Sætningen: *dat ydt wol van noden ys (das es wol not ist)* udeladt. I Messebogen staar: *att det vel nød er*.

S. 102, L. 6. *ath være* "at værge"; derimod skrives *suerge*, f. Ex. S. 74, L. 17, og *smørge* "smøre" S. 102, L. 18.

S. 102, L. 11. *frycter* gengiver ty. *besorge*, der S. 72, L. 20 var oversat ved *besørge*.

S. 102, L. 12-13. *saa kaaldelige oc saa laddelige*, Magdeb.udg: *so kolde vnde trach*, Wittenb.udg: *so kalt vnd lessig*, Messebogen: *saa løssactige oc forsømmelige, laddelig d. e. ladelig* "lad".

S. 102, L. 19. *hoffuitpanden*, ty: *vörhöuet(scheittel)*, Messebogen: *ansict*, Resen 1608: *Panden*. Betydningen af "Hovedpande" er i Almindelighed "Hjerneskal".

S. 103, L. 2. *vild*, Magdeb.udg: *rokelose*, Wittenb.udg: *rohe*.

S. 104, L. 9. *floden* "Syndfloden", = Tavsens Døbebog: *Floden*; Messebogen: *vandfloden*; ty: *sindfloth (sindflut)* = Resens Udgave 1608: *Syndfloden*.

S. 104, L. 17. *salighedzens bad*, ty: *einer saligen sindfloth (seligen sindflut)*, Resen 1608: *en salig Syndflod*.

S. 104, L. 21-22. *det som hannem aff Adam er met fød/ det er den synd som Adam gjorde*. Dette Sted svarer ikke til nogen kendt Redaktion af Døbebogen; Tavsens har kun: *som hannem er medføed af Adam*; Messebogen har: *huilcken det haffuer erffuit aff Adam och det paa sin egen vegne schylligt er*, hvad der er i fuldstændig Overensstemmelse med Magdeb.udg: *allent wat 116 van Adam angeboren ys/ Vnde he seluest darts gedan hefft* og Wittenb.udg: *alles was jm von Adam angeboren ist/ vnd er selb da zu gethan hat*. Her har da Palladius undtagelsesvis foretaget en real Rettelse; jfr. Engelstoft, Liturgiens Hist. S. 184.

S. 104, L. 33-S. 105, L. 4. Baade Chr, Pedersens Oversætt. af det ny Test, 1531 og Tavsens Døbebog er benyttet.

S. 105, L. 1. *hiemmerige* = Tavsens: *Himmerig*; men Chr. Pedersen: *Gudz rige* = ty: *das Reich Gottes*.

S. 205, L. 27, *hellige menniskers samfund*, jfr. foran S. 81, L. 7: *helgens samfund*; begge Steder har Wittenb.udg: *gemeine der Heiligen*, Magdeb.udg: *gemeine der helligen*. Den forskellige Oversættelse i Enchiridion maa skyldes forskellige danske Forbilleder.

S. 105, L. 28. *legemens*. Orig. ved Trykfejl; *legemeus*.

S. 106, L. 4. *offuer Daaben*, ty: *inn die Tauffe* = Resen 1608: *i Daaben*.

S. 107, L. 26. *HGHVDA*. Disse Bogstaver er Hans Vingaards Symbolum og findes sidst i Bogen i en Mængde af hans Tryk; i nogle Tryk findes kun Bogstaverne *HGHVD*, mens andre Tryk helt mangler et saadant Symbolum. I et enkelt Tryk fra 1537 (se Bruun, Aarsberetninger og Meddelelser II, 177) findes i Stedet for Bogstaver en latinsk Sentens: *Verbum Domini manet in æternum. Amen*. At *Verbum Domini* (eller *Dei*) ogsaa er det centrale i den Sentens. Symbolet udtrykker, er vistnok utvivlsomt, Ligeledes er A sikkert Tegn for *Amen*. *GH* er ifølge Forkortelsesregler rimeligvis Tegn for *gens humana* (eller *genus humanum*). Idet det første *H* da maa være Tegn for Verbet, er dette sandsynligvis *honorare*; hele Sentensen lyder altsaa: *Honoret gens humana verbum Domini. Amen*. En noget udvidet Form findes i et Tryk fra 1528 (Bruun, anf. Skr. I, 361), her staar *B L. H G H1 VD*, rimeligvis *Benedicat, laudet, honoret gens humana verbum Domini2*.

* *
--